

dr hab. Adam Solak, prof. APS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
w Warszawie

Warszawa, 11.11.2022

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Mirosława Mielczarka

„Przygotowanie nieletnich opuszczających Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze do samodzielnego życia”

napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dra hab. Daniela Kukli, prof. UJD oraz promotorki pomocniczej Pani dr Eleny Karpuszenki.

Uwagi wstępne

Współczesne wzmożone dyskursy naukowe nakreślają myślowy horyzont w najważniejszych kwestiach życia jednostki ludzkiej, społeczeństw i instytucji wspomagających, czy wprost przygotowujących do właściwego funkcjonowania w życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym. Twórcze i merytoryczne dyskursy naukowe rozstrzygają, a przynajmniej dają przyczynek do porządkowania wielu struktur szeroko rozumianej edukacji i wypełniają ją twórczą treścią. W związku z tym wprowadzają ład i optymalizują dobre rozwiązania w wielu życiowych problemach. Współczesny człowiek nie tyle szuka nowych problemów, co one „narzucają” się same posiadając różną przyczynowość. Problemy posiadają swoistego rodzaju „zadaniowość”; mają za cel tworzyć obszary, które z naukowego i wychowawczego punktu widzenia domagają się permanentnego porządkowania rzeczywistości. Należy spojrzeć na nie wielopłaszczyznowo i wielowątkowo, rozlegle i w sposób pogłębiony. Zastanawiamy się, co trzeba poprawić, co wnieść nowego w edukację i wychowanie w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych, które wpisują się w cykl

sformalizowanych instytucji edukacji adolescentów. „Edukacja i nauki o niej powoli wychodzą z postmodernizmu. Znow możemy dążyć ku sensom i wartościom. Nie możemy już uciec od zagadnień aksjologicznych, kulturowych, edukacyjnych, które postmodernizm spychał na margines. (...) Postmoderniści są silni sceptycyzmem wobec prawdy, mylonej z wiedzą. W sukurs przychodzi im w tym programowa ambiwalencja, filozoficzny antyfundamentalizm oraz metodologiczny abstrakcjonizm. Postmodernistyczna interpretacja wyników badań może służyć tylko i wyłącznie do uzasadnienia dominującej opinii i punktów widzenia, a nie do odkrywania prawdy obiektywnej lub absolutnej” (K. Denek).

Recenzowaną rozprawę doktorską Pana mgra Mirosława Mielczarka przygotowaną pod kierunkiem naukowym Pana dra hab. Daniela Kukli, prof. UJD oraz promotorki pomocniczej Pani dr Eleny Karpuszenki, zaliczam do tych projektów naukowych, które stanowią nie tylko potwierdzenie kompetencji Kandydata do pierwszego stopnia naukowego, ale dzięki nowatorskiemu i oryginalnemu podejściu, przyczynia się do poszerzenia debaty pedagogów, dotyczącej kwestii przygotowania nieletnich opuszczających Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze do samodzielnego życia. Pedagogika ogólna, pedagogika młodzieży, polityka oświatowa, nauki prawne, nauki o rodzinie, pedagogika pracy, dzięki tego rodzaju pracom ubogacone zostają pogłębioną i uzupełnioną nową wiedzą w przedmiotowym punkcie wyjścia oznaczonym w temacie rozprawy. Projekt ten w ogólnym oglądzie, co potwierdzam następnie w szczegółowej analizie zawiera (za wyżej cytowanym K. Denkiem kategorie pedagogiczne, takie jak: pedagogiczny sens resocjalizacji, pedagogiczną aksjosferę resocjalizacji, poszukiwanie prawdy obiektywnej oraz metodologiczny racjonalizm.

Postawione przez Doktoranta cele poszukiwań badawczych zostały zrealizowane z zastosowaniem właściwych strategii badawczych: strategii poznawczej, teoretycznej i praktyczno-implikacyjnej. W rezultacie przyjętej przez Doktoranta metodologii mieszanej uzyskano pełny obraz badanej rzeczywistości i zjawisk z tym powiązanych.

Po podkreśleniu, już we wstępnym fragmencie recenzji, oryginalności projektu stanowiącego podstawę dysertacji doktorskiej Pana mgra Mirosława Mielczarka

prezentuję niżej bardziej szczegółowe oceny dotyczące rozwiązania przez Doktoranta postawionego problemu badawczego. Skupiam się zatem na poprawności merytorycznej i metodologicznej oraz ogólnej wiedzy Doktoranta w dziedzinie nauk pedagogicznych (rozumianych interdyscyplinarnie) ukazanych w pracy, by oszacowanie odzwierciedlonych w tekście umiejętności pracy naukowej zamknąć formalną oceną.

1. Ocena dysertacji w ujęciu teoretycznym i metodologicznym

W strukturze rozprawy jest klarowny układ rozdziałów uzupełniający specyfikę prac teoretyczno-badawczych. Doktorant umiejętnie przechodzi od analiz teoretycznych do założeń natury metodologicznej, a następnie do szczegółowej (wręcz na wysokim poziomie precyzji) analizy wyników badań i wniosków. Struktura, o której mowa obejmuje cztery rozdziały (poprzedzone merytorycznym wstępem), wnioskami z badań z obszarem dyskusyjnym, implikacjami dla praktyki resocjalizacyjnej, zakończeniem, streszczeniem, obszerną bibliografią, wykazem tabel, wykresów, schematów oraz aneksem.

Słusznym wydaje się, by Doktorant dokonał podziału pracy według triady: część teoretyczna, część metodologiczna, część empiryczna i część implikacyjna. Czyniłoby to spis treści i układ pracy czytelniejszym.

Zważywszy na wskazany wyżej rozmach konceptualizacyjno-realizacyjny nie dziwi objętość dysertacji (465 stron). Jej układ i sposób ustrukturyzowania treści odpowiadają formule badań realizowanych w konwencji mieszanej. Struktura pracy jest przejrzysta, poszczególne rozdziały (a w nich podrozdziały) wynikają jeden z drugiego i tworzą spójną całość.

We wstępie Doktorant przedstawia w ujęciu szczegółowym analizę tematu, z założeniami motywacyjnymi o podstawach źródłowych i strukturę pracy. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że Autor podjęty temat osadza w obszarze pedagogiki, resocjalizacji w panoramie historycznej i prawnej. Autor zaznacza, że „Zdaniem M. Konopczyńskiego nadrzędną misją i rolą MOW jest właściwe przygotowanie nieletnich do samodzielnego, kreatywnego i odpowiedzialnego życia w środowisku pozainstytucjonalnym. (...) Z tego względu przygotowanie nieletnich

opuszczających MOW do samodzielnego życia należy potraktować jako problem natury społecznej. Jest to również istotne z naukowego punktu widzenia, wobec którego warto było podjąć badania” (s. 7-8).

Sformułowany temat pracy, zgodnie z wymogami metodologicznymi dlatego tego rodzaju prac naukowych, jest wyjątkowo ważny, perspektywiczny, problemowy oraz jednoznacznie określa przedmiot badań. Temat posiada niewątpliwie charakter nowatorski, ponieważ „przy wyborze tematyki pracy uwzględniono własne zainteresowania zawodowe Autora dysertacji” (s. 8). Nie tylko są to zainteresowania naukowe Doktoranta, ale jak zaznacza we wstępie, posiada własne doświadczenie praktyczne wraz opracowaniem autorskich, indywidualnych programów usamodzielnień.

Już z treści wstępu wynika, że praca ma charakter interdyscyplinarny i subdyscyplinarny w naukach pedagogicznych, dotyczy nowych problemów, których opracowanie przynosi potrzebne i oczekiwane społecznie i jednostkowo konstatacje. Jest autentycznie twórcza poznawczo, spełnia w pełni formalne, merytoryczne i metodologiczne kryteria empirycznych, uzasadnionych w założeniach teoretycznych prac pedagogicznych.

Treści rozdziału pierwszego noszącego tytuł: „Resocjalizacja i usamodzielnienie nieletnich z MOW”, mają charakter interdyscyplinarny. Słusznie zauważa Autor, że „resocjalizacja jest pojęciem interdyscyplinarnym, dlatego poszczególne ujęcia definicyjne zależą od dziedzin, z których czerpana jest jej wiedza” (s. 20). Treści rozdziału umieszczone w czterech podrozdziałach są bardzo bogate treściowo, łączą wielorakie teorie z szeroko rozumianego obszaru nauk społecznych. Dzięki takiemu podejściu uzyskano holistyczny obraz resocjalizacji i usamodzielnienia nieletnich z Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych, z uwzględnieniem jej specyfiki i funkcjonowania, łącznie z barierami utrudniającymi proces usamodzielnienia. Chciałbym zwrócić uwagę na fakt, że Doktorant bardzo dobrze poradził sobie z selekcją materiałów źródłowych i ich syntezą.

Swoistym uzupełnieniem i wzbogaceniem rozdziału pierwszego są analizy teoretyczne będące przedmiotem rozważań zamieszczonych w rozdziale drugim zatytułowanym: „Teoretyczne modele osiągnięcia samodzielności życiowej”. Mamy

tutaj opisane cztery modele osiągania usamodzielnienia (za G. Gajewską, brak odnośnika na pozycje w przypisie): model familiologiczny, model w konstelacji pracy zawodowej, model społeczny, model odpowiedzialności społecznej. Te cztery modele są integralne z: pedagogiką rodziny, pedagogiką pracy, pedagogiką społeczną oraz pedagogią odpowiedzialności społecznej.

Ocena treści rozdziału drugiego jest jednoznacznie pozytywna. Doktorant podobnie jak w rozdziale pierwszym, umiejętnie integruje wiedzę z zakresu nauk społecznych i nauk humanistycznych. Daje dowód swoistego ponadprzeciętnego odczytania i umiejętności logicznego łączenia wątków z różnych dyscyplin naukowych, czego dowodem jest umiejętne przechodzenie i interdyscyplinarne powiązanie wielorakich dyscyplin w obszarze usamodzielnienia życiowego.

Niewątpliwym atutem rozprawy doktorskiej Pana mgra Mirosława Mielczarka są kolejne dwa rozdziały o charakterze metodologicznym, analitycznym oraz implikacyjnym. W rozdziale trzecim „Metodologia badań własnych” (powinno być założenia badań własnych) mamy do czynienia z głównymi założeniami o charakterze triangulacyjnym, ponieważ słusznie Autor zaznaczył za S. Palką, „że triangulacja umożliwia pełniejsze, wielostronne i bogatsze poznanie uczynionego przez badacza obiektu, stwarza możliwość ujmowania go z różnych perspektyw, różnych sposobów widzenia i na różne sposoby” (s. 163). Są to założenia oparte o triangulacyjną strategię badawczą. Charakter badań został umieszczony w interpretatywnym paradygmacie oraz paradygmacie synergicznie – partycypującym, który sprzyja poznaniu w szerszej perspektywie różnych wyłaniających się zależności.

Na uwagę zasługują precyzyjne opisy kolejnych etapów procedury badawczej. Towarzyszą im merytoryczne uwagi dotyczące przyjętych rozwiązań. Punktem wyjścia jest przyjęcie jasno określonych paradygmatów naukowych, przedmiotu i celów badań. Przedmiot badań koreluje z przyjętymi wcześniej czterema modelami usamodzielnienia życiowego. Został on w autorski sposób przedstawiony w formie wykresu, co czyni go jasnym i kontekstowym. Na uwagę zasługuje Zwraca w tym rozdziale uwagę kompozycja celów na: poznawczy, teoretyczny i praktyczny. Z celów zostały wyprowadzone problemy badawcze: główny i pięć celów szczegółowych. Autor w przekonujący naukowy sposób uzasadnia rezygnację z hipotez.

Konsekwencją przyjętej strategii badawczej był dobór metod, technik i narzędzi badawczych, świadczący o wysokich kompetencjach merytorycznych i metodologicznych Doktoranta. Taką samą ocenę wystawiam charakterystykom badanych grup i wydłużonej w czasie organizacji badań Doktorant zadbał o należyłą etyczność przeprowadzonych badań.

W rozdziale czwartym „Przygotowanie nieletnich z MOW do samodzielnego życia – analiza badań własnych” Doktorant dokonał prezentacji wyników badań i przeprowadził analizy na wysokim poziomie dokładności, zgodnie z przyjętymi wcześniej modelami usamodzielnienia życiowego. Aspekt jakościowy badań wzbogacony jest o właściwie dobrane wypowiedzi respondentów. Zarówno prezentacje, jak i analizy są przygotowane z dużą starannością, z dbałością o czytelność (wykresy i tabele) i zrozumienie kontekstu badawczego.

„Wnioski z badań i dyskusja” posiadają należyłą strukturę poznawczą. Struktura wnioskowania jest integralna i odpowiada kolejności zawartych w pracy problemom badawczym. Część ta nie tylko zawiera „schematyczne wnioski” ale posiada walor, którym jest personalistyczne i podmiotowe spojrzenie na adolescentów w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych. Jest to o tyle ważne, o ile mamy dzisiaj do czynienia w uprawianiu nauk o człowieku „bez człowieka” jako podmiotu działań wychowawczych, a nie jednostce liczbowej. Wnioski i dyskusja (choć Autor tego nie zaznacza) są przeprowadzone koncepcji personalizacyjno-podmiotowej.

Prowadzone analizy zaowocowały implikacjami dla praktyki resocjalizacyjnej. Są to rekomendacje z jednej strony osadzone w dobrze dobranej teorii i praktyce, z drugiej zaś oryginalne propozycje aplikacyjne.

Bibliografia jest imponująca pod względem ilościowym i jakościowym. Jak wcześniej wspomniałem została w całości poddana analizie pedagogicznej.

2. Wiedza w dyscyplinie i ogólna kultura naukowa

Doceniając wkład dysertacji do współczesnego dyskursu dotyczącego „przygotowania nieletnich opuszczających Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze do samodzielności”, chciałbym w jej końcowym fragmencie podkreślić raz jeszcze kompetencje merytoryczne Doktoranta i wskazać na kilka dodatkowych, powiązanych

z nimi, odzwierciedlonych w dysertacji, wskaźników umiejętności prowadzenia pracy naukowej oraz ogólnej kultury naukowej.

Teoretyczno - metodologiczne kompetencje Doktoranta widoczne w szerokiej i oryginalnej konceptualizacji badań własnych wsparte są niewątpliwie erudycyjnie.

Obszerny zestaw bibliograficzny, do którego sięga Doktorant, przygotowując dysertację, świadczy o bogatej wiedzy w reprezentowanej dyscyplinie. W prowadzonych studiach, przeglądach, omówieniach, analizach i interpretacjach Autor korzysta z tych źródeł i literatury, które odpowiadają przyjętemu stanowisku teoretyczno – metodologicznemu. Doktorant wie do czego i w jakim celu się odwołuje. Wielość odwołań świadczy nie tylko o wiedzy Autora w dyscyplinie Doktorant w dyscyplinie, ale o Jego szerokiej kompetencji teoretycznej i świadomości metodologicznej. Wykazał kompetencje w zakresie dokonywania wyborów uprawiania dyscypliny ze znajomością tła, a także innych nauk społecznych oraz szeroko rozumianej humanistyce i prawie, i jako taki dobrze rokuje na dalszy, w pełni już samodzielny, rozwój naukowy.

Nie mam wątpliwości, że Doktorant jest właściwie przygotowany do prowadzenia badań naukowych. Jego kompetencje merytoryczne (jest także autorem własnych artykułów przywołanych w przypisach); a także, co bardzo istotne, metodologiczne należy ocenić jako wyróżniające.

W rezultacie szczegółowej analizy pracy doktorskiej Pana mgra Mirosława Mielczarka „Przygotowanie nieletnich opuszczających Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze do samodzielnego życia” napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dra hab. Daniela Kukli, prof. UJD oraz promotorki pomocniczej dr Eleny Karpuszenki stwierdzam, że spełnia ona niezbędne warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami), która z mocy ustawy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 84, poz. 455) mających zastosowanie do niniejszego przewodu.

W związku z tym stawiam wniosek do Władz Dolnośląskiej Szkoły Wyższej o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie do publicznej obrony, a Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Adam Solach